

Наташа Котараш Бјеговић
kb.natasa@gmail.com

Катарина Михајловић
kasa.mihajlovic@gmail.com

Милан Васиљевић
milan.vasiljevic.bgb@gmail.com

Миљана Ђукић
miljana.djukic@gmail.com
Библиотека града Београда

УДК 025.34:004.738.5

Online Public Access Catalog јуче, данас, сутра

Сажетак

У овом чланку дат је кратак преглед развоја on-line јавно доступних каталога (Online Public Access Catalogues – OPAC), као и све присутнија потреба библиотека да своје каталоге учине транспарентнијим и разумљивијим за кориснике. Редизајнирањем својих OPAC-а, библиотеке имају нову шансу да поново постану прво место од којег се креће у потрагу за информацијама. У другом делу рада представљена су два модерна библиотечка каталога – Градске библиотеке у Бечу и Коламбас јавне библиотеке, као и каталог комерцијалне on-line књижаре Amazon.

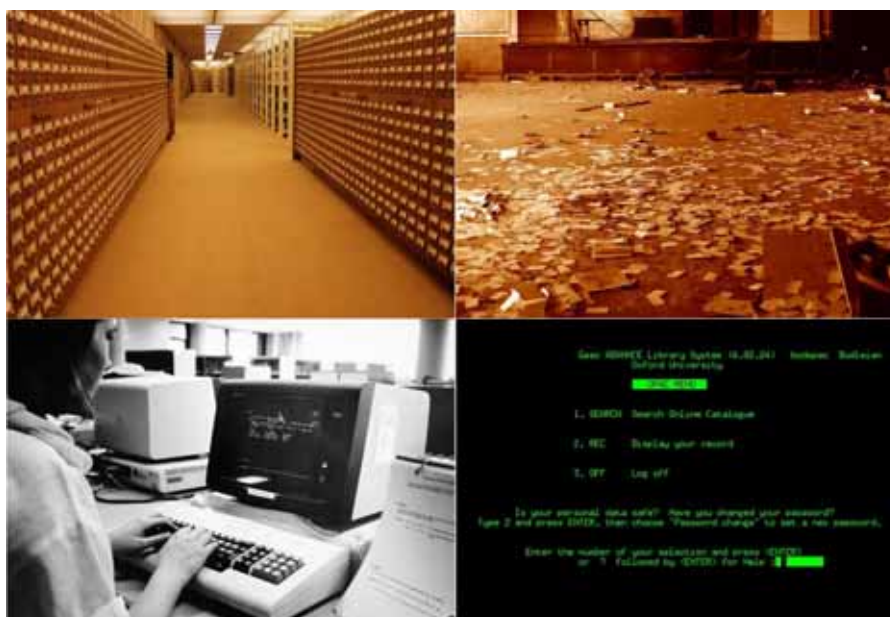
Кључне речи:

OPAC, развој OPAC-а, Каталог 2.0, Градска библиотека у Бечу, Коламбас јавне библиотеке, AquaBrowser, Amazon

Први on-line јавно доступни каталози (Online Public Access Catalogues – OPAC) јављају се у Америци средином шездесетих година двадесетог века. Конгресна библиотека у то време почиње да развија MARC формат (Machine-Readable Cataloging) који прописује стандардну структуру машински читљивих каталожких записа, што омогућава пренос података из једног система у други без конверзије. Једна од првих библиотека која је представила свој OPAC била је Библиотека Државног универзитета у Охају, чији каталог је нудио претраживање по аутору, наслову, комбинацији та два параметра и сигнатури. Каталожки записи су се састојали од кратког библиографског описа који су чинили: податак о аутору, наслов, година издавања и локацијски подаци – сигнатура, инвентарни број и информација о статусу примерка. Крајем седамдесетих година уведено

је претраживање по предметним одредницама, а записи су обogaћени додатним библиографским елементима.

Најраније генерације OPAC-а омогућавале су претраживање уносом тачног целог израза. Као резултат се

Историја OPAC-а

добиао скраћени библиографски запис. Поступак претраживања није се разликовао од онога у лисном каталогу, иако су неки каталози омогућавали претраживање по кључним речима.

Каталози друге генерације развијају се током осамдесетих година и они користе Булове логичке операторе, операторе близине, претраживање по кључним речима, различите могућности приказа тражених записа, као и разне начине пружања помоћи кориснику.

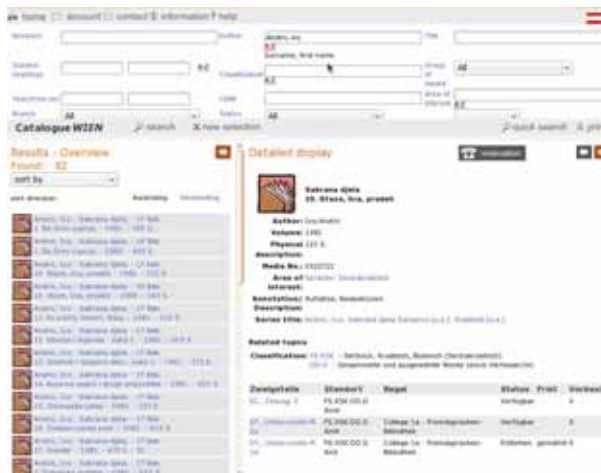
Нова генерација каталога – *Next Generation Catalog* или Каталог 2.0, донела је иновације у области технике, индексирања и презентације. Каталог 2.0 има следеће карактеристике: технике претраживања нису утемељене на Буловим логичким операторима; значајно је унапређено предметно претраживање; омогућено је пребирање (browsing); библиографски записи су обogaћени додатним елементима; могући су: постављање упита природним језиком уз коришћење речника или тезауруса; spell checking, пружање помоћи у преобликовању упита приликом неуспешног претраживања; коришћење елемената из библиографских записа који су добијени као резултат упита за побољшање претраживања; приказивање записа који најбоље одговара захтеву на првом месту. Деведесетих година библиотеке су поставиле своје каталог на Интернет, како би корисницима били доступни увек и са било ког места. Каталог 2.0 је независан од интегративног библиотечког система, што ствара нове могућности за имплементацију додатних услуга. Корисницима је омогућено да додељују кључне речи (tags), оцењују или праве рецензије и своје библиографије које могу да поделе и са другима. Ови додатни метаподаци називају се “user generated content“ (садржај генерисан од стране корисника) и могу да се користе за развој каталога.¹

Различити садржаји и понуде на Web-у потискују понекад неразумљиве библиографске записе и омогућавају брже и једноставније проналажење жељене информације. Библиотеке раде на томе да MARC записе, који су богати информацијама, отворе ка корисницима. То чине тако што се углавном у комерцијалне претраживаче који су омогућили динамичну претрагу која никада не остаје без резултата.

ОПАС Градске библиотеке у Бечу (Büchereien Wien)²

ОПАС мреже јавних библиотека у Бечу креирао је BOND Software für Bibliotheken³. Ова фирма се више од двадесет година бави развојем софтвера намењеног библиотекама. До сада BOND-ов софтвер користи преко 3.900 библиотека различитих типова у Немачкој и Европи. BOND, 2006. године, добија сертификат DIN EN ISO 9001.

Овај каталог нуди могућност једноставног претраживања преко кључних речи, ограничавајући претрагу избором врсте медија и огранком библиотеке. Напредно

ОПАС Градске библиотеке у Бечу

претраживање може се обавити по уобичајеним параметрима (кључна реч, аутор, наслов, предметна одредница, и др), али и преко:

- класификације – као резултат ове претраге добија се листа са класификационим ознакама тражене групе, који су уједно и линкови. Претрага по овом параметру је прилично компликована за кориснике, јер су групе обележене нејасним словним ознакама интерне класификације Библиотеке, а њихово разрешење се налази у обимном PDF документу;
- области интересовања (путовања, гастрономија...).

Параметри су линковани тако да корисник, у сваком тренутку, кликом на дати линк може да добије помоћ и да види на који начин би требало да унесе појам у жељено поље за претрагу. Као помоћ, уз поља претраге по аутору, предметним одредницама, класификацији и интересовањима, стоји и A-Z линк – абецедна листа која се састоји од појмова који су везани за тај параметар (нпр. у поље аутора је довољно унети само прва три слова презимена и кликом на линк A-Z добија се листа аутора).

Са леве стране се налази листа погодака који могу бити сортирани према години, медију или слободно – узлазно или силазно. Са десне стране се приказује детаљни опис изабране публикације и статус примерка у библиотекама у мрежи. Недостатак је што програм даје само један формат исписа.

ОПАС Коламбус јавне библиотеке (Columbus Metropolitan Library)⁴

Библиотека користи *AquaBrowser* – ОПАС нове генерације који је развила холандска компанија MediaLab Solutions⁵. Прототип је први пут употребљен 1998. године у градској библиотеци Ајндховена, да би 2001. године Асоцијација јавних библиотека Холандије изабрала *AquaBrowser* за потребе претраге дигиталних колекција јавних библиотека. Наредних година, велики број библиотека у Холандији изабрао је *AquaBrowser* као универзални претраживач (search engine). Данас је *Aqua*

¹ Ane Kristensen, 1.0, 2.0, 3.0 – *Evolucija bibliotečkog kataloga na internetu i primer 'beluga'*, <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/wis/sbi/dbs/sr4914338.htm> (пнеузето 1. 3. 2010)

² *The Vienna Public Libraries*, <http://www.buechereien.wien.at/en> (пнеузето 1. 3. 2010)

³ *BOND Software für Bibliotheken*, <http://www.bond-online.at/> (пнеузето 1. 3. 2010)

⁴ *Columbus Metropolitan Library*, <http://catalog.columbuslibrary.org/> (пнеузето 1. 3. 2010)

⁵ *AquaBrowser*, <http://www.medialab.nl/> (пнеузето 1. 3. 2010)

Browser у употреби у више од 2.000 библиотека широм света, и са правом се може сматрати лидером међу комерцијалним on-line каталозима.

AquaBrowser је унео новине у дизајн и претрагу библиотечких каталога. Естетски се приближио корисницима, а уједно и омогућио да претрага каталога буде занимљива и лака, као претрага Интернета.

При уласку у каталог Коламбас јавне библиотеке на располагању се налази само један оквир за претрагу (налик на Google), који омогућава корисницима улаз у *AquaBrowser*. Визуелно, *AquaBrowser* је концепиран на три дизајнерске целине:

AquaBrowser - Discover, Search, Refine

1. Претрага (Search) заузима централни део екрана на којем се приказују резултати. *AquaBrowser* функционише тако што у себи садржи индексирани библиотечки каталог. Када корисник унесе појам, *AquaBrowser*

AquaBrowser - Word Cloud

претражује по свим пољима MARC записа. Библиотекама је омогућено да дефинишу која поља записа ће имати највећу релевантност (најчешће су то аутор и наслов), самим тим ће се записи који их садрже налазити у врху резултата претраге. У бази се налазе разне врсте речника који проверавају правопис и упућују кориснике на евентуалне грешке. *Aqua Browser* врши и фасетно претраживање које је све више у употреби, јер нуди групе појмова везане за предмет претраге којих се корисници сами не би сетили.

2. Откривање (Discover) се налази на левој страни екрана и представљено је у облику анимираног *облака речи* (word cloud) што је и заштитни знак *AquaBrowser*-а. *Облак речи* служи да корисницима сугерише нове појмове како би добили боље резултате на постављени упит. Сви појмови који се у њему налазе су у некој логичкој вези са траженим термином.

Појмови су представљени на динамичан и привлачан начин. Сваки има своју боју, која је објашњена у легенди у углу прозора. Коламбас јавна библиотека користи четири боје:

- црну – која приказује термине који се сугеришу кориснику (асоцијације),
- црвену – која показује путању којом се дошло до неког појма,
- плаву – која нуди различите варијанте писања речи и
- зелену – која нуди преводе траженог појма.

Одабиром речи из *облака* корисник се креће кроз каталог и открива нове везе и појмове. Избором појма у *облаку речи* извршава се нова претрага и увећава број погодака. Резултати остају сложени по термину из прве претраге, али су поређани по релевантности односно првог и другог упита. Када се поново кликне на појам са којим је започета претрага добија се исти број погодака као у првој претрази, само што су резултати сада поређани по асоцијативном термину. Сликвито, као први термин за претрагу узет је ирски аутор *Џејмс Џојс*. Уносом ауторовог имена добијено је 476 погодака, а у *облаку речи* се појавио велики број асоцијативних појмова (написаних црном бојом). Одабиром асоцијативног термина *иоршреј* поново се извршава претрага којом се добија 8.298 погодака. У врху претраге се сада налазе резултати поређани по вези и између термина *Џејмс Џојс* и *иоршреј*, а на дну су резултати везани за појам *иоршреј*. Поновним кликом на први термин (*Џејмс Џојс*) добија се 476 погодака поређаних по вези између *Џејмса Џојса* и *иоршреја*, али су сада искључени они који су везани само за термин *иоршреј*. *Облак речи* је у сваком тренутку могуће заменити класичним прозором за напредну претрагу.

3. Сужавање претраге (Refine) налази се на десној страни екрана и у њему су, поређани у групе (фасете), подаци који сортирају погодке. Сужавање претраге омогућава проналажење информација без предзнања библиотечке каталогизације и класификације. То се постиже тако што се кориснику нуде груписани термини који му помажу да дође до жељене информације (нпр. предметне одреднице, врста грађе, жанр, временски период и др). На једноставан начин приказано је све богатство библиотечког каталога и олакшано проналажење онога што је тражено. У загради поред сваког термина налази се број погодака који ће бити доступан након сужавања претраге.

Amazon⁶

Amazon.com је настао 1994. године као мултинационална компанија са седиштем у САД, која је првобитно радила као on-line књижара.

⁶ Amazon, <http://www.amazon.com> (преузето 1. 3. 2010)

Временом је претраживање до те мере развијено да је данас могуће одабрати одређену публикацију у различитим форматима (као штампану, аудио књигу, е-књигу, скраћено издање, у HTML и PDF формату...), по параметрима који су понуђени (кључна реч, презиме аутора, наслов, ISBN, издавач или предметна одредница). При уносу одређених параметара могуће је и ограничити претрагу форматом, узрастом читаоца, врстом повеза, годином издавања, језиком публикације (у понуди су енглески, француски, немачки и шпански језик). Једна од предности коју Amazon нуди је претраживање листе кључних речи, листе аутора од А-Z, листе бестселера итд, што кориснику скраћује време при дефинисању датих појмова. Добијене резултате могуће је сортирати: по цени (од највише до најниже и обратно), по оцени корисника односно потрошача, по томе који је наслов најпродаванији и по датуму издавања. Код исписа резултата добија се изглед корица и низ линкова који упућују на додатне информације у вези са одређеним насловом.

Избором поготка, поред описа јединице, понуђени су и:

- препорука сличних наслова,
- дискусиона листа,
- рецензија,
- белешка о аутору,
- купцима је омогућено да креирају своје профиле на којима могу да направе своје листе препорука, дају оцене о књигама, музици и др, састављају водиче,
- претходне претраге на сајту.

Amazon

Amazon books је уједно и богат каталог који даје могућност прелиставања књига и у овом програму тренутно има преко 250.000 наслова. Због заштите ауторских права, онемогућено је штампање или умножавање материјала на било који начин.

Трагајући за информацијама, подацима, чињеницама и сами библиотекарски често прибегавају лакшем начину – *џуловању*. Размишљајући о послу који свакодневно раде, као и о његовим резултатима, схватају да су промене неопходне, како би се поново наметнули и постали први избор корисника који на Интернету траже одговоре на многа питања.

Online Public Access Catalog yesterday, today, tomorrow

Abstract

This article gives a brief overview of the development of OPAC, as well as more present library needs to make their catalogs more transparent and understandable for users. Once again there is a chance for libraries to become "users first choice" in searching for relevant information by redesigning its OPAC. Two modern library catalogs are presented in the second part – catalog of the Vienna Public Libraries and the Columbus Metropolitan Library, and directory of commercial online bookstore Amazon.

Key words:

OPAC, OPAC development, online catalog, Catalog 2.0, The Vienna Public Libraries, Columbus Metropolitan Library, AquaBrowser, Amazon

ЛИТЕРАТУРА

1. AquaBrowser. <http://www.medialab.nl> (преузето 1. 3. 2010)
2. Amazon. <http://www.amazon.com> (преузето 1. 3. 2010)
3. Barbarić, Ana. „Povijesni pregled razvoja OPAC-a“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 46, 3-4, (2003): 48-58. [www.hkdrustvo.hr/datoteke/97/vbh/God.46\(2003\),br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/97/vbh/God.46(2003),br.3-4) (преузето 1. 3. 2010).
4. Bolin, Mary K. "Catalog design, catalog maintenance, catalog governance". *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services* 24 (2000): 53-63. <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=libraryscience> (преузето 1. 3. 2010).
5. Kaizer, Jasper and Hodge, Anthony. "AquaBrowser Library: Search, Discover, Refine". *Library Hi Tech News* Vol. 22, No 10 (2005): 9-12(4).
6. Kristensen, Ane. „1.0, 2.0, 3.0 – Evolucija bibliotečkog kataloga na internetu i primer 'beluga'“. <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/wis/sbi/dbs/sr4914338.htm> (преузето 1. 3. 2010)
7. *The Vienna Public Libraries*. <http://www.buechereien.wien.at/en> (преузето 1. 3. 2010).
8. *Columbus Metropolitan Library*. <http://catalog.columbuslibrary.org> (преузето 1. 3. 2010).